

da bi bil moral storiti. Bal se je, da bo zaloten, da se bo osmešil. Nikoli ni videl smisla dejanja. Bil je brez vere in zanosa (celo v spolnosti), ki sta tako značilna za junaka tradicionalnega evropskega romana, ki želi spremeniti svet. Spoznal je, da je spreminjanje sveta nesmiselno, saj ima ves čas pred seboj klavrne usode tistih, ki so spreminjali svet in (mnogi) kljub temu klavrno končali. Ves čas se je zavedal svoje drugačnosti (spoznanja), vendar mu to ni nič omogočalo in ga tudi ni aktiviralo. Tudi zgleda ni imel nikoli nobenega in tako je živel v svetu brez vrednot, pri čemer ga je od prave amoralnosti ali kriminala odvrčal kvečjemu strah, da mu utegne to povzročiti sitnosti. Je pa ta roman vendarle tudi obračun z družbo, ki je človeka zreducirala na zgolj še brezosebno gospodarsko in družbeno funkcijo. S tem, da so dobili v družbi ceno in vrednost samo nekateri posameznikovi interesi, medtem ko so vsi drugi potisnjeni v ozadje ali celo razglašeni za manjvredne, je osebnost nujno obsojena na postopno otopavanje ali na revolt, ki neredko pelje v shizofrenijo. Kavčič opisuje prvo možnost.

ODMEVI NA ...

1984

Tone
Peršak

Nekega vročega avgustovskega dne 1. 1983 je šef proizvodnje v eni največjih ljubljanskih delovnih organizacij predlagal zboru delovnih ljudi, da bi v TOZD uvedli dvanajsturni delavnik. Delavci naj bi delali v dveh izmenah po 12 ur, da bi bili stroji v pogonu 24 ur na dan in s tem zmogljivosti obratov maksimalno izkoriščene. Tako bi delavci, kot je poudaril šef, veliko prispevali k stabilizaciji jugoslovanskega gospodarstva in posredno k stabilizaciji političnega sistema in tako polno izpričali svojo pripadnost in zvestobo programu gospodarske stabilizacije, političnemu sistemu, načelu bratstva in enotnosti itd.

Predlog sicer ni bil sprejet, vemo pa, da mišljenje, o katerem predlog priča, v teh časih ni niti osamljeno niti nenavadno. Skoraj vsako soboto in nedeljo poslušamo po radiu reportaže o rudarjih, ki udarniško kopljejo premog, da bi dosegli in presegli letne načrte izkopa. V časopisih vsak dan prebiramo poročila s sej najrazličnejših državnih organov, od zveznih do občinskih, in povzetke govorov, v katerih naši brezštevilni politični funkcionarji razlagajo in zagovarjajo vse bolj številne omejevalne ukrepe (depozit, dinarske obresti za devizne vloge, bencinski boni, novi davki in prispevki itd.) ali podražitve in pozivajo k stiskanju pasu in boljšemu delu. Te vrste apel lahko preberemo med drugim tudi v novoletni poslanici predsedstva SFRJ (Delo, 31. XII. 1983), ki napoveduje nadaljnje spremembe v gospodarstvu in družbenem življenju pa tudi v znanosti, kulturi, izobraževanju, zdravstvu itd. Pri tem je iz konteksta razvidno, da se obetajo še nadaljnje omejitve v t. i. negospodarskih dejavnostih, da bi tako več sredstev ostalo gospodarstvu. Predsedstvo tudi poziva vse fizične in pravne osebe,

naj storijo vse za to, da »sposobnim ljudem, še posebej mladim«, omogočijo, »da bi z ustvarjalnim delom prispevali k hitrejšemu razvoju družbe«. V tej na videz neoporečni formulaciji pa se skriva — kot v preštevilnih podobnih — tragični nesporazum življenja v sodobni družbi. Človek 20. stoletja postaja vse bolj zgolj še družbeno bitje, predvsem državljan, čigar življenje je vedno namensko, namenjeno in žrtvovano dobrobiti države. Vse več je zakonov in še več predlogov za zakone in ukrepe, ki omejujejo državljanovo (telesno in tudi duhovno) svobodo in mu kratijo pravico, zlasti pa možnosti, da bi se lahko opredelil (kaj šele odločil) drugače, kot predvideva totalitarna pamet tehnokracije in plutokracije (na zahodu) ali birokracije in ideokracije (tudi pri nas), ki priznavajo edinole svoje cilje in svoj prav. »Veliki brat« pri nas ni kak skrivnostni in neznani posameznik, temveč večdesetisočglava armada političnih in upravnih funkcionarjev, od tistih po krajevnih skupnostih do onih v Zvezi, ki seveda hočejo za vsako ceno ostati pri belem kruhu oblasti in ne bodo dopustili sprememb v gospodarskem in družbenopolitičnem sistemu, pa četudi bo v ta namen treba žrtvovati osebno svobodo posameznika, nacionalno suverenost republik in še kaj. Cela vrsta zakonov in ukrepov to trditev že popolnoma potrjuje. Ne samo neznatno spremenjena uredba o »depozitu«, ki je ob novem tečaju dinarja in upadli kupni moči povprečnega Jugoslavana že povsem neutemeljena in nesmiselna, temveč tudi na videz povsem nepolitična zapoved, da državljan SFRJ (ne-zdomec) ne sme imeti tekočega računa v kakšni drugi državi, kar pomeni, da ne sme več razpolagati s svojim denarjem mimo kontrole države. Sklicevanje, da je tako tudi v drugih državah, je nesmiselno, prav tako kot obramba nenehnih podražitev z argumentom, da moramo svoje cene uskladiti s svetovnimi, dokler imamo po 4—5 krat nižje plače. Zahteve po zlovesčih »skupnih jedrih«, katerih cilj je nedvomno raznarodovanje šolstva in s tem pravzaprav raznarodovanje mladine, najbrž ni več treba omenjati. Morda je celo hujši udarec pomenila uvedba usmerjenega šolstva kot premišljenega sistema manipuliranja z mladino, ki se (pri 14—15 letih) še ne zna in ne more ustrezno odločati o svojih poklicnih težnjah. Dolgoročno gledano so z uvedbo usmerjenega izobraževanja predlagatelji dosegli nadvse pomemben uspeh. Preprečili so vsakoletno pojavljanje množic splošno izobražene mladine, ki je v velikem številu težila v sloj t.i. humanistične inteligence, se pravi v tisti (politiki tako) zoprni in neoprijemljivi socialni status, s katerim imata politika in birokracija največ preglavic. Namesto da bi si kot napredna družba prizadevali za tak šolski sistem, ki bi omogočal, kar največ čimbolj izobraženih, mišljenja sposobnih in poklicno prilagodljivih maturantov, si prizadevamo za šolstvo, katerega cilj je minimalna sposobnost samostojnega mišljenja in strokovna omejenost (neprikladnost), se pravi v bistvu maksimalno obvladljiva in poslušna čreda.

In še bi lahko naštevali: napovedi, da bodo narodi (v SFRJ) že čez 50 let prenehali obstajati kot sebe zavedajoče se skupnosti (general Kosta Nadj in deloma celo Franc Šali v svoji delni obrambi zamisli skupnih jeder); zahteve po centralizaciji političnega odločanja in uprave in po etatizaciji gospodarstva; vse bolj opazno reduciranje družbe(nega) zgolj še na gospodarsko in zlasti politično; zapiranje meja tuji znanstveni in tudi leposlovni literaturi; nenehno krčenje (materialnih) možnosti za kulturo, ki je za vse naše narode, ne le za slovenskega, eksistencialnega pomena; fetišizacija in idealizacija dela v korist države (sistema); vse bolj opazno prizadevanje za

nekakšno jugoslovansko kulturo, čeprav je popolnoma jasno, da kultura lahko nastaja samo iz avtohtone tradicije, ta pa je pri nas od naroda do narodi skrajno različna in samo v sožitju teh različnosti in v njihovi enakopravnosti lahko nastaja neka mnogoobrazna jugoslovanska kultura in ne po dekretu in še manj po politični direktivi. Državljan je za državo vse bolj zanimiv samo še kot delavec, ki soustvarja družbeni bruto proizvod, kot zasebnik ali samostojna osebnost je ne zanima. Če je ta osebnost hkrati še samostojno misleča, ji je celo zoprn (nenehno razglaševanje inteligence za notranjega sovražnika). Človek je vse bolj obravnavan le še kot delavcestroj, ki je vreden toliko, kolikor prispeva za ohranitev sistema. Vse bolj je opaziti poseganje politike v privatno življenje (v odnos med otroki in starši, v šolsko vzgojo). Opazni so znaki neke vrste militarizacije (novi zakon o služenju vojaškega roka, ki mladim v najbolj občutljivih letih v bistvu za tri leta onemogoča kakršnekoli omembe vredne počitnice, zlasti tistim, ki želijo nadaljevati šolanje).

Ob vsem tem pa država tako rekoč nenehoma in vsak dan proslavlja samo sebe. Za l. 1984 je predvidenih največ državnih in republiških proslav po l. 1975. Po eni strani država na proslavah posreduje in vsiljuje prebivalstvu idealno podobo same sebe, po drugi strani pa skuša s sredstvi, ki delujejo zlasti na čute in čustva in manj na razum (živopisni nastopi množic, spodbudni govori, navdušujoča glasba), spodbuditi občutek pripadnosti, v bistvu zasvojiti prebivalstvo; če človeku dan na dan vrtiš koračnice, bo nazadnje gotovo korakal, pa če je še tak antimilitarist. Na raven metafizične vrednosti in mitskega herojstva se idealizira že vsak malo pomembnejši dogodek iz preteklosti, zaslužne osebnosti se kujejo v nebo, tako da lahko govorimo že o novih oblikah čaščenja prednikov, ki je bilo značilno za mnogoteri barbarska ljudstva in totalitarne družbe.

Skratka, leto 1984 se je tudi pri nas začelo že veliko pred prvim januarjem 1984 in nadvse pomembno je in bo, ali se in kako intenzivno se tega zavedamo. Kultura in v našem primeru najbrž ravno zavzetost za nacionalno — vključno s slovensko zamejsko — kulturo je nedvomno eden od najpomembnejših načinov boja zoper dejavnost »velikih bratov«.

Pripombe k uprizoritvi Bratov Karamazovih

Samo
Simčič

Težko se je izogniti dejstvu, da so Bratje Karamazovi v slovenskem intelektualnem življenju pridobili poseben sloves, h katerimu je največ prispevala razprava dr. Dušana Pirjevca o tem delu. Ker pa ta sloves ni zabeležen s kakimi zunanjiimi znamenji, temveč zadeva razmeroma majhno skupino slovenskih razumnikov in njihova intimna razmišljanja, se zdi ta pojav zanemarljiv in ga je mogoče potisniti na obrobje dogodkov. Uprizoritev tega dela na odru SNG Drama v Ljubljani pa kaže, da je sloves Karamazovih vendarle žilav in usodnejši od videza; očitno ne izhaja samo iz znane Pirjevčeve razprave, temveč iz interesa za to delo F. M. Dostojevskega, predvsem pa iz same njegove vsebine. To potrjuje odlična dramatisacija Andreja Hienga, ki je izluščila iz dejanja razpravo o Bogu, kar naj bi se skladalo s Pirjevčevo interpretacijo, ta, v bistvu intelektualni del umet-